L'ART I ELS SEUS SECRETS

Mireia Berenguer
Alicia Cornet

L'ART I ELS SEUS SECRETS

Històries insòlites de les obres del MNAC

efadós

Amb la col·laboració de: MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA

L'ART I ELS SEUS SECRETS

Històries insòlites
de les obres del MNAC

Primera edició: novembre del 2026
© dels textos: Mireia Berenguer i Alicia Cornet
© de l'edició: Editorial Efadós
© del pròleg: Pepe Serra Villalba
© de les fotografies del Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2026
© de les fotografies de diverses procedències, diversos autors.
© Català Roca, Joaquín Sunyer, Lluís Masriera, VEGAP, Barcelona, 2026
© Successió Miró, 2026

EDITORIAL EFADÓS
Carrer d'Edison, 3 - Nau A
Polígon industrial les Torrenteres
08754 El Papiol (Baix Llobregat)
Telèfon 93 673 12 12
efados@efados.cat
www.efados.cat

Disseny: Editorial Efadós / Marta Solà
Coordinació editorial: Isabel Grabulosa

Amb la col·laboració de:

MUSEU NACIONAL D'ART DE CATALUNYA

ISBN 979-13-87658-93-9
DL B-18684-2026

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització dels seus titulars, salvant l'excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) - www.cedro.org

SUMARI

Pròleg 6
Introducció 8

1 | Camins inesperats
El llegat de Cambó assetjat a l'Argentina 12
Rambla avall! 20
El retrat més inquietant de Fortuny 26
Un martiri sobre rodes 32
El caprici de la milionària 38
Els Grecos que el museu va deixar perdre 44

2 | Aliances i traïcions
Que n'era de fàcil robar als museus! 54
L'intercanvi 60
Una traïció que va canviar un destí 66
Dones pioneres 72
El retrat de la discòrdia 78
El testimoni d'una amistat eterna 84

3 | Destins fràgils
L'escultura que es va esfumar 92
'Recuérdame' 98
A cop de tisores 104
Esclaves de la moda 110
La soga: un amulet macabre 116
Missió impossible 122

4 | Entre l'atzar i la memòria
'Ponte la peluca' 130
El tràgic destí de Flora 136
El mico que ho va vendre tot 142
Si les pedres parlessin... 148
Fins aquí puc arribar! 154
La sabateta del Pare Elies 160
El Sunyer que va tornar a casa 164

De seu en seu: el viatge de les col·leccions del MNAC 170
Glossari 172
Agraïments 174

PRÒLEG

Hi ha moltes parts de la feina d'un museu d'art que sovint queden amagades darrere de les sales, les exposicions i les obres que el públic contempla. Entre aquestes, una de les principals és la feina de recerca i documentació, una tasca rigorosa i pacient que és a la base de la gran majoria dels projectes que el MNAC duu a terme.

Per això em suposa una alegria tan especial presentar aquest llibre, escrit per Mireia Berenguer i Alicia Cornet, dues professionals que realitzen aquesta feina al MNAC, que la fan des de fa anys d'una manera excel·lent i que, en aquesta ocasió, han trobat una manera especialment atractiva de fer visible per a tothom una part d'aquesta tasca.

Implicades en molts projectes i exposicions del museu, les autores d'aquest magnífic *L'art i els seus secrets* tenen la sort i l'avantatge, en la seva feina diària, de transitar per obres i artistes de tota mena i condició, com és propi d'una col·lecció tan immensa i àmplia en cronologia, formats i continguts com la del MNAC. És justament al llarg d'aquests anys que han pogut treballar també en aquest recull de ni més ni menys que 25 relats apassionants sobre obres de la col·lecció del museu. La gran majoria de les històries que s'expliquen són inèdites o, si més no, poc conegudes i no publicades formalment fins ara. Aquest fet mostra la ingent feina, diria quasi infinita, que es pot fer amb la col·lecció del museu, i també, sobretot, la seva perícia i intel·ligència per triar els «casos» que presenten en el llibre.

Les històries del llibre són reals i plenes d'interès, travessades per robatoris, peripècies, assassinats i tota mena de passions i girs inesperats. De fet, és extraordinari fins a quin punt aquest llibre es fa seva la missió del museu: donar a conèixer les obres i els artistes del país, i fer-ho per a tothom, des d'un coneixement profund i de rigor, però amb la capacitat d'arribar i interessar a tots els públics. El resultat és, al meu entendre, un exemple magnífic de com una recerca documental exigent pot convertir-se en un relat d'una gran capacitat divulgativa. El rigor no hi és en detriment de l'interès, sinó al contrari: és precisament el que permet convertir dades, documents i pistes disperses en històries que desperten curiositat i que ens conviden a mirar les obres amb uns altres ulls. I aquesta és una de les funcions fonamentals d'un museu: conservar, investigar i estudiar el patrimoni, però també trobar les maneres d'apropar-lo a la ciutadania i de desvetllar, a través de l'art, la curiositat i l'interès del públic.

En definitiva, aquest és un llibre sobre obres d'art, però també sobre les persones que les van crear, les que les van conservar, les que les van buscar i les que, moltes vegades contra tot pronòstic, van aconseguir que arribessin fins a nosaltres. I és també una invitació a mirar les col·leccions del MNAC amb més curiositat, sabent que darrere de moltes obres encara hi ha una història per descobrir.

Només em queda felicitar d'una manera entusiasta les dues autores, i també l'editorial Efadós, que ha sabut veure el potencial interès d'aquest llibre.

Pepe Serra Villalba
Director del Museu Nacional d'Art de Catalunya

INTRODUCCIÓ

El llibre que teniu a les mans és el resultat d'anys de recerca fruit de la nostra tasca com a documentalistes del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC). Durant aquest temps hem tingut el privilegi de treballar molt a prop de les obres d'art, de seguir-ne les empremtes documentals i de reconstruir les històries que s'hi amaguen al darrere. D'aquest procés neix aquest volum: una recopilació de relats breus que tenen com a protagonistes diverses obres de les col·leccions del museu, però també les persones, els fets i les circumstàncies que els han donat vida al llarg del temps.

No hem volgut fer, però, un llibre d'història de l'art a l'ús. Lluny d'una lectura estrictament acadèmica o d'un discurs centrat únicament en l'anàlisi iconogràfica, formal o estilística, la nostra voluntat ha estat mirar les obres des d'un altre punt de vista. Aquesta publicació proposa, doncs, una visió diferent pensada per despertar la curiositat del lector.

Cal tenir present que aquests relats són també el reflex d'una època en què la percepció del patrimoni, la seva conservació i el seu trasllat responien a criteris molt diferents dels actuals. Per això els presentem amb voluntat de coneixement i divulgació, des del respecte envers les institucions i les persones que han format part de la trajectòria d'aquestes obres al llarg del temps.

Les històries que hi trobareu estan documentades amb rigor i són fruit d'un acurat treball d'investigació, sovint inèdit, tot i que explicades amb un to proper i divertit. Aquestes s'han nodrit de fonts diverses: arxius, correspondència, fotografies, inventaris i, en alguns casos, el contacte directe amb familiars o persones vinculats a les obres. Aquest diàleg entre el passat i el present ha estat clau per completar buits i recuperar memòries que, sense aquesta col·laboració, s'haurien perdut definitivament.

En aquest sentit, el llibre vol valorar una de les funcions essencials dels museus: la recerca. Les obres d'art no són solament peces que cal preservar, sinó relats oberts que es poden reinterpretar, enriquir i compartir amb la societat. Donar a conèixer aquestes històries és també una manera de fer el museu més accessible, humà i connectat amb el públic.

Per això, suggerim al lector que porti aquest llibre a les sales del museu, que s'aturi davant de les peces i que llegeixi aquestes narracions tot contemplant-les. Creiem que aquesta experiència, que combina la lectura amb l'observació directa, permet descobrir detalls que potser passarien desapercebuts en una visita convencional. Llegir i mirar alhora esdevé així una manera diferent i complementària d'apropar-se a l'art.

Us convidem, doncs, a endinsar-vos en un conjunt de relats plens de misteri, robatoris, assassinats, traïcions i pèrdues, però també de curiositats sorprenents. Esperem que els descobriu amb la mateixa emoció i entusiasme amb què nosaltres els hem investigat i escrit.

1

CAMINS INESPERATS



Sebastiano Luciani (Sebastiano del Piombo), *Vittoria Colonna* [?], 1520-1525, oli sobre fusta, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Jordi Calveras / Museu Nacional d'Art de Catalunya

EL LLEGAT DE CAMBÓ ASSETJAT A L'ARGENTINA

Nou són les obres que el polític, empresari i col·leccionista català Francesc Cambó tenia en el seu domicili de la ciutat de Buenos Aires quan va morir l'any 1947. Aquests quadres van tornar a Barcelona d'una manera ben peculiar.

L'any 1941, Cambó es traslladà a viure a l'Argentina, on tenia importants negocis. Instal·lat en un luxós pis de l'avinguda del Libertador General San Martín de la capital, s'havia fet portar del seu pis de la via Laietana de Barcelona els quadres de la seva col·lecció que més s'estimava:

- Sebastiano Luciani (Sebastiano del Piombo), *Vittoria Colonna* [?].
- Tiziano Vecellio, *Noia davant el mirall*.
- Francesco Montelatici (Cecco Bravo), *Eva temptada*.
- Jacopo Robusti (Tintoretto), *Retrat del procurador Alessandro Gritti*.
- Peter Paulus Rubens, *Lady Aletheia Talbot, comtessa d'Arundel*.
- Govert Flinck, *Retrat masculí*.
- Maurice Quentin de La Tour, *Pierre-Louis Laideguive*.
- Thomas Gainsborough [?], *Lady Georgiana Poyntz, comtessa Spencer* [?].
- Francisco de Goya, *Al·legoria de l'Amor (Cupido i Psique)*.

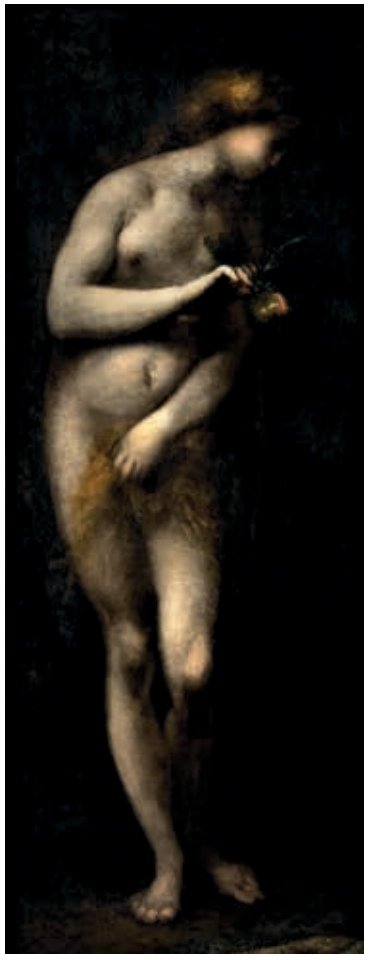
El 30 d'abril del 1947, Cambó morí sobtadament a Buenos Aires llegant quaranta-vuit obres, que formaven part de la seva col·lecció, a la ciutat de Barcelona. En el moment del decés del polític, les pintures estaven disperses entre Espanya, Suïssa i Argentina, i no es van poder reunir a Barcelona fins a finals del mes de desembre del 1954. Tot i que l'Ajuntament va recuperar fàcilment els quadres que es trobaven al Museu del Prado i al de Lausana, no va passar el mateix amb els de l'Argentina, ja que el seu president, Juan Domingo Perón, va posar moltes traves perquè aquests poguessin sortir del país.

L'agost del 1951, l'Ajuntament inicià els tràmits i, un cop abonat l'impost successori, sol·licità immediatament l'entrega de les obres al jutjat. Gairebé un any més tard, i davant la sorpresa de tothom, el poder executiu de la República Argentina va promulgar un decret pel qual es prohibia la sortida del país de les obres en qüestió. La resolució anava firmada, ni més ni menys, que pel mateix president Perón, el qual s'oposava al retorn del llegat al·legant que això suposaria el desmembrament del patrimoni cultural de la nació. El decret va agafar de sorpresa les autoritats espanyoles, que immediatament van posar fil a l'agulla interposant recursos



Tiziano Vecellio, *Noia davant el mirall*, posterior al 1515, oli sobre tela, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Jordi Calveras / Museu Nacional d'Art de Catalunya



Francesco Montelatici (Cecco Bravo), *Eva temptada*, segle XVII, oli sobre tela, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Marc Vidal Aparicio / Museu Nacional d'Art de Catalunya

contenciosos-administratius i estudiant la possibilitat d'una solució per la via diplomàtica.

Al capdavant de les negociacions hi havia l'ambaixador espanyol a Buenos Aires, Manuel Aznar Zubigaray —avi de l'expresident espanyol José María Aznar López—, que, finalment, el juny del 1954, va aconseguir que el president Perón signés un nou decret que invalidava l'anterior. Les pintures de Cambó ja podien sortir de Buenos Aires, però el desconcert que vivia la justícia argentina en aquell període va fer que el diplomàtic espanyol



Jacopo Robusti (Tintoretto), *Retrat del procurador Alessandro Gritti*, 1581-1582, oli sobre tela, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Jordi Calveras / Museu Nacional d'Art de Catalunya



Peter Paulus Rubens, *Lady Aletheia Talbot, comtessa d'Arundel*, 1620, oli sobre tela, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Jordi Calveras / Museu Nacional d'Art de Catalunya



Thomas Gainsborough [?], *Lady Georgiana Poyntz, comtessa Spencer* [?], segle XVIII, oli sobre tela, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Jordi Calveras / Museu Nacional d'Art de Catalunya

se'n malfiés. A més a més, la poca predisposició del ministre de Relacions Exteriors argentí, Jerónimo Remorino, que estava en total desacord amb la nova decisió del Govern, va complicar encara més la situació. Per això, preveient problemes, Aznar coordinà el trasllat dels quadres de la casa de la vídua de Cambó a l'ambaixada espanyola.

El 19 de juliol del 1954, a primera hora del matí, Aznar es presentà a casa de Mercè Mallol, la vídua de Cambó, i, tres hores més tard, un camió de mudances traslladava els quadres a l'ambaixada espanyola. Ho va fer molt oportunament, perquè, una hora després, agents del fisc argentí es presentaven al domicili amb la pretensió de confiscar les pintures. A conseqüència d'aquest fet, la policia va establir un setge a l'ambaixada espanyola per tal que els quadres no sortissin de l'edifici.

Mentrestant, des de Barcelona, s'iniciaren els tràmits per preparar la tornada de les obres. La persona escollida per anar a l'Argentina va ser un tècnic dels museus, Lluís Iglesias Mangot, que s'encarregaria de dur a bon terme l'embalatge, el condicionament, el transport i l'embarcament per via marítima del conjunt de les pintures. Iglesias, que llavors tenia 61 anys, arribà a Buenos Aires el 31 d'octubre del 1954 fent-se passar per un turista i sense fer cap al·lusió al fet que viatjava com a representant dels museus de Barcelona. Atès que les relacions entre ambdós països eren



Francisco de Goya, *Al·legoria de l'Amor, (Cupido i Psique)*, 1798-1805, oli sobre tela, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Jordi Calveras / Museu Nacional d'Art de Catalunya



Maurice Quentin de La Tour, *Pierre-Louis Laideguive*, c. 1761, pastel sobre paper de color adherit sobre tela, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Calveras-Mérida-Sagristà / Museu Nacional d'Art de Catalunya



Govert Flinck, *Retrat masculí*, c. 1640, oli sobre fusta, llegat de Francesc Cambó, 1949; ingrés, 1954.

Calveras-Mérida-Sagristà / Museu Nacional d'Art de Catalunya

complicades, l'operatiu s'havia de desenvolupar ràpidament i amb el secretisme més alt, evitant la intervenció de terceres persones. Per això, Iglesias s'encarregà personalment de fabricar les caixes que havien de transportar els quadres. Les va fer en forma d'estoig per dissimular-ne el contingut tant com fos possible. Va posar les nou pintures, sense els marcs, en tres caixes amb uns llistons que les enquadraven, de manera que no es tocaven entre elles.

El dia 30 de novembre, de bon matí i per no cridar l'atenció dels guàrdies que custodiaven l'ambaixada, les caixes es van carregar, en dues tandes, dins d'un vehicle que tenien a l'ambaixada i van ser conduïdes fins al port. Un cop a dins del vaixell, aquestes es van amagar a l'interior de dos contenidors molt més grans en què viatjaven els mobles i l'aixovar d'un altre membre de l'ambaixada espanyola, Fermín López-Roberts, marquès de la Torrehermosa, que havia hagut de tornar a Espanya per malaltia i que acabava de morir a Madrid.

El vaixell *Cabo de Hornos* va salpar de Buenos Aires sense que les autoritats argentines s'haguessin adonat de res. Oficialment, el que portava el vaixell eren els efectes personals del marquès de la Torrehermosa.

Dies després, l'embarcació arribà al port de Barcelona. Els dos contenidors, precedits per una caravana de cotxes i motos de la Guàrdia Urbana,

es van traslladar al Museu d'Art de Catalunya (MAC), on van romandre fins a la seva obertura set dies més tard.

Finalment, el dia 28 de desembre, i davant de notari, es van obrir les dues caixes. L'obertura es va fer en presència de M. Teresa Melgar, vídua del marquès de la Torrehermosa, d'Helena Cambó, filla de Francesc Cambó, del seu espòs, Ramon Guardans, d'un representant del Ministeri d'Afers Exteriors i de l'administrador de la duana.

Els nou quadres de Cambó van restar al museu, mentre que els mobles del marquès van continuar el seu viatge cap a Madrid, desembarassats d'una càrrega tan comprometedora.

Van ser diverses les persones gràcies a les quals els quadres van poder retornar a Barcelona, però Iglesias va ser el que va tenir el paper més delicat. Tal com ens va explicar la seva neta, Àngela, el seu avi va assumir una gran responsabilitat. Per això, a la seva tornada, va rebre una gratificació extraordinària que va aprofitar per comprar-se un aparell que havia vist a l'ambaixada de Buenos Aires i que a Espanya tenia molt poca gent: una rentadora.

L'Ajuntament havia aconseguit per fi reunir a la Ciutat Comtal les obres que Francesc Cambó li havia llegat, tal com demanava el col·leccionista en el seu testament, i va presentar-les al públic l'octubre del 1955 en una exposició celebrada, amb un gran èxit, al Saló del Tinell.



Les dues caixes amb els quadres de Cambó a l'arribada al port de Barcelona el 21 de desembre del 1954.

Josep Postius / Arxiu Fotogràfic de Barcelona



LA VANGUARDIA
BARCELONA
ESPAÑOLA
Miércoles 7 de julio de 1954
Redacción y Admón.: PELAYO, 28
Teléfono: 21-41-55
Precio de este ejemplar: 1 pts.
FUNDADORES: DON CARLOS Y DON BARTOLOMÉ GODÓ
Año LXI. - Número 27.396
DIRECTOR: LUIS DE GALINSOGA

Los cuadros del legado Cambó para Barcelona

LA VANGUARDIA en Buenos Aires

¡Crónica postal por avión de nuestro corresponsal!

ORIOL DE MONTSANT

Portada del diari *La Vanguardia* del dimecres 7 de juliol del 1954 en què s'aprecia Mercè Mallol i Manuel Aznar al domicili de Cambó a Buenos Aires.

Arxiu de La Vanguardia